

הרב אליהו ברוך שולמן
חבר הכולל

נטילת רשות מריש גלותא — שיטת רש"י

א. סנהדרין (ה.) בסוגיא דנטילת רשות מנשיא ומריש גלותא. יש לדייק כמה דיוקים בפרש"י, חדא מש"כ בד"ה דהכא שבט וז"ל לשון שררה ויש להם רשות להפקיר דהפקר בי"ד הפקר דכתיב וכל אשר לא יבוא בעצת השרים יחרם כל רכושו עכ"ל רש"י. ויש לדייק, דמשמע דצריך לסברת הפקר בי"ד הפקר גם בראשי גלויות, ולא רק בנשיאי א"י. וקשה, הא לקמן ד"ה שרודים את העם כתב רש"י וז"ל שיש להם רשות מאת מלכי פרס עכ"ל, מבואר שתוקף רשות ריש גלותא הוא מדינא דמלכותא, ולמה צריך א"כ לדין הפקר בי"ד הפקר. אמנם כי בתוס' ד"ה דהכא משמע שרודים את העם מורה מעליותא בעצם חשיבות בי"ד שלהם, אבל רש"י שכתב שיש להם רשות ממלכי פרס לא משמע כן.

ב. ובזה י"ל על שני אופנים. חדא, דרשות מלכי פרס אינו מועיל לפטור כלל, ועיקר הפטור הוא מכח הפקר בי"ד לחוד. ורשות מלכי פרס מועיל רק לכופ, ומה שצריך רש"י לכך הוא משום דע"י הכפיה הוא דעדיפי מנשיאי א"י ולכן רשותם מועיל בכל העולם. ועיין בדברי תוספות והר"ן, אלא שהתוספות ביארו משום שהם מזכרים דבית דוד, וכן בר"ן שהם במקום מלך ע"ש. ואפשר דלא פליגי על פרש"י שיש להם רשות מאת מלכי פרס, דצריך לזה דע"ז בא כח המלכות מן הכח אל הפועל, וכע"ז נאמר לדעת רש"י דע"י שיש להם רשות לכופ בא כח המלכות אל הפועל, וע"י כח המלכות שלהם רשותם מועיל בכל העולם, אפילו בא"י. ומ"מ כולי האי הו"ל לרש"י לפרש. ופשטות דברי רש"י הוא שכל כחם ומעליותם של ריש גלותא הוא ע"י שיש להם רשות ממלכי פרס לרדות, נוסף על דין הפקר בי"ד הפקר שיש להם מדין שבט לשון שררה. אבל ענין מלכות לא שמענו מרש"י כלל. וכיון שכן קשה להבין צירוף הטעמים בין דין הפקר בי"ד הפקר לבין מה שיש להם רשות לרדות מאת מלכי פרס.

א"י ניש לפרש, שרש"י הוקשה לו קושיית התומים, שהקשה איך מועיל רשות ר"ג שכל כחו הוא רק ע"י רשות מלכי פרס, ליפטר אף בא"י שלא היתה ברשות מלכי פרס. ויש לפרש דרש"י בא לתרץ זה, במש"כ דהפקר בי"ד הפקר, דהיינו דעיקר כח ריש גלותא הוא מדין הפקר בי"ד הפקר, ועי"ז מועיל רשותם בכל העולם שהם בי"ד חשוב. ואין כאן ענין כלל לרשות מלכי פרס. וכמו כן רשות נשיא נאמר

שמועיל בכל העולם. רק רשות נשיאי א"י אינו מועיל בבבל דוקא, דכיון דבתוך בבלי יש לריש גלותא רשות מאת מלכי פרס, והוא המורשה היחידי לדון שם, לכן רשות נשיאי א"י מתבטלת בתוך בבלי. נמצא שחרווייהו צריכי, הן הטעם דהפקר בי"ד הפקר, דעי"ז מועיל רשות ריש גלותא גם חוץ לתחום שלטון מלכי פרס, והן הטעם דיש להם רשות מאת מלכי פרס, דעי"ז הוא דרשות נשיא אינה מועלת בבבל.

אלא שגם זה קשה מסברא, מה מועיל מה שריש גלותא יש לו כח לרדות במקל לבטל דין הפקר בי"ד דנשיאי א"י. ואם משום שכך אמרו מלכי פרס בפירוש שאין הפקר נשיאי א"י מועיל בבבל, הרי זה אינו מבואר בדברי רש"י כלל והעיקר חסר מן הספר. דלא כתב רש"י כ"א שריש גלותא יש לו רשות לרדות, ומזה עדיין לא שמענו שהנשיא אין לו רשות להפקיר בבבל.

ג. ולשני הפירושים עדיין קשה עוד בדברי רש"י, שדבר זה שהפקירם הפקר אין מקומו כאן בד"ה שבט כלל, דלכאורה מקומו הראוי הוא לעיל בד"ה לשקול רשותא, כשבא רש"י לבאר עיקר הדין דרשות ריש גלותא ונשיא פוטר מתשלומין, שם מקומו לבאר דהוא משום דהפקר בי"ד הפקר. אבל איך נשתרבב דבר זה לכאן בד"ה שבט, בניאור הדרשא דאלו ראשי גלויות שבבבל.

ד. עוד יש לעיין בדברי רש"י, דהרי גם רשות נשיאי א"י פוטר מתשלומין כמבואר בגמרא, ולכאורה כי גם זה מדין הפקר בי"ד הפקר, וכן משמע בתוד"ה דהכא, ולמה לא חש רש"י לבאר זה, ולא כתב שהפקרם הפקר כ"א גבי ריש גלויות שבבבל.

ה. בעיקר דברי רב בגמרא האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעי מבעי למפטרא לשקול רשותא מבי ריש גלותא, כתב רש"י וז"ל דכיון דברשות נחת לא משלם עכ"ל. ודבריו צ"ב. דהוא רק כחוזר ע"ד הגמרא ומה בא ללמדינו. ולכאורה משמע דרש"י בא לבאר טעם הפטור, אבל צ"ב איזה טעם הוא זה, והרי טעם הפטור ביאר רש"י עצמו לקמן משום דהפקר בי"ד הפקר, וכאן החסיר העיקר.

ו. הנה שיטת התוספות ד"ה דן, וכן דעת הרא"ש, דגם בלא נטילת רשות יחיד מומחה יכול לכוף לדון, וכמו"כ ג' הדיוטות. ומרש"י בסוגיין מבואר דפליג לענין יחיד מומחה, וס"ל דאינו כופה לדון, שהרי פירש בדברי ר' יוסף דאמר אי דלא קבלוך עלייהו, שהפירוש הוא שאמרו דיינת לן דין תורה ולא קבלו אותו אפילו לטעות, עיין רש"י ד"ה ואי לא זיל שלים, ומדלא פירש כפשוטו, וכפירוש

התוספות, שלא קבלו אותו כלל, מבואר דס"ל דבלא שיאמרו עכ"פ דיינת לן דין תורה, לא היה יכול לדון אותם כלל.

ובאמת קשה, מי דחקו לרש"י לפרש כן, והרי עיין לקמן (ה:) מחלוקת ר' אבהו ושמואל אם שנים שדנו דיניהם דין, והיינו שנים הדיוטות, וע"ש בתוספות שהוכיח דע"כ ה"ה ביחיד הדיוט ג"כ נחלקו. וע"ע שם (ו.) מבואר דהיכא דקבלו אותו הבעלי דינים אפילו ר' אבהו מודה דדינו דין, וע"כ א"כ דפלוגתתם היכא דלא קבלו עליהם לדון, אלא שרועה לכופ אותם לדין. וא"כ מי דחקו לרש"י לפרש בסוגיין דיחיד מומחה צריך קבלת בע"ד ואינו יכול לכופ לדון, ולמה לא פירש מימרא דר' יוסף דאי לא קבלוך עלייהו זיל שלים, כפשוטו דהיינו דלא קבלו עלייהו כלל. ואפילו תימא דרש"י רצה לפרש סוגיין אפילו אליבא דר' אבהו דיחיד הדיוט אינו כופה לדין, מ"מ מנא לן שאין ר' אבהו מודה לענין יחיד מומחה.

[ואל תשיבני דרש"י ס"ל דאפילו לשמואל אין יחיד הדיוט כופה לדין, ומחלוקת ר' אבהו ושמואל אינו כשכופה לדין, כ"א כשאמרו הבעלי דינים דונו אותנו כמו שרגילים לדון, וכסברת התוספות שם ד"ה יפה ע"ש. ז"א, דאם איתא לחילוק זה אליבא דרש"י למה פירש בדברי ר' יוסף אי דלא קבלו עלייהו דהיינו שאמרו דונו אותנו דין תורה, דעדיפא מיניה הו"ל למינקט שאמרו דונו אותנו כמו שרגילים לדון. אלא ע"כ דרש"י לית ליה חלוקה זו].

ז. והנה יש לעיין לענין ג' הדיוטות אם ג"כ חולק רש"י על תוספות והרא"ש, וס"ל דגם ג' הדיוטות אינם כופים לדון, או דילמא לא פליג רש"י כ"א לענין יחיד מומחה, אבל ג' הדיוטות מודה רש"י שדנים בע"כ.

ונראה להביא ראיה דגם רש"י מודה דג' הדיוטות כופין לדון, דעיין לקמן (ו.) בגמרא מבואר דקבלת בעלי דינים מועיל אפילו ליחיד הדיוט, כשאומרים דיינת לן דין תורה. ומ"מ אם טעה חייב לשלם. ופרש"י שם ח"ל וכיון דטעה לאו דין תורה דן עכ"ל. ומבואר מדבריו, דאלמלא סברא זו דלא קבלו אותו לטעות, היה יחיד הדיוט פטור מתשלומין. ויקשה הא דאפילו יחיד מומחה חייב בתשלומין כשלא קבלו אותו בעלי דינים. [ואף דכשקבלו אותו בעלי דינים יחיד מומחה פטור, כמימרא דר' יוסף, אבל הרי פרש"י שם דהיינו שקבלו אותו בפירוש אפילו לטעות]. וא"כ למה צריך לסברא דלא קבלו אותו לטעות לבאר מ"ט יחיד הדיוט חייב בתשלומין, אלא דפשוט דאינו קשה דרש"י לשיטתו דמה שיחיד מומחה חייב בתשלומין כשלא קבלו אותו בע"ד, היינו שלא קבלו אותו לטעות, אבל דיינת לן דין

תורה עכ"פ צריך גם ביחיד מומחה, וא"כ גם יחיד מומחה מה שחייב י"ל שהוא מאותה הסברא דלא קבלו אותו בעל"ד לטעות. וזה ברור.

ח. מבואר א"כ ששיטת רש"י היא דמה שיחיד הדיוט שקבלו אותו בע"ד חייב בתשלומין כשטעה אינו אלא משום שלא לכך קבלו אותו הבעלי דין, הא לא"ה היה פטור. כ"ש יחיד מומחה. ובזה הוי רש"י לשיטתו דס"ל דיחיד מומחה אינו כופה לדין, וצריך הוא לקבלת הבעלי דין. אבל לשיטת התוספות דיחיד מומחה כופה לדין, פשוט דלא שייך לומר דחייב לשלם כשטעה משום שלא קבלו אותו בעלי דין לטעות, שהרי אינו צריך לקבלת הבעלי דין כלל.

ונראה דאזלי לשיטתייהו לעיל (ג.) דמקשה הגמרא שם אי הכי דג' הדיוטות כשרים לדין, אלא מעתה טעו לא ישלמו. ומשני משום נעילת דלת. דפרש"י שם דהקושיא היתה משום שדנים ברשות חכמים יש להם ליפטור. והתוספות פירשו דהקושיא לכתחילה היתה משום נעילת דלת דס"ד דמשום נעילת דלת צריך לפטור אותם מתשלומין, עד דמשני דאדרבא משום נעילת דלת צריך לחייב אותם בתשלומין ע"ש. והיא אותה הפלוגתא ממש, דרש"י ס"ל דכל שדן ברשות פטור מתשלומין [רק בג' הדיוטות איכא גזירה דנעילת דלת, ונראה דזה לא שייך ביחיד מומחה]. ותוספות ס"ל דבלא טעם מיוחד דנעילת דלת אינו פטור מתשלומין.

ט. ובזה יש לתרץ משה"ק לעיל (אות ו') מי דחקו לרש"י לפרש בדברי רב יוסף אי דלא קבלוך זיל שלים, דהיינו דלא קבלו אותו לטעות, אבל אמרו לו דינת לך דין תורה. ולמה לא פרש"י כפשוטו דהיינו שלא קבלו אותו כלל אלא דן אותם בע"כ, וכמו שפירשו באמת תוספות והרא"ש. אבל למבואר הוא פשוט, דרש"י ס"ל דאם היה יחיד מומחה יכול לדון בע"כ א"כ באמת היה פטור מתשלומין, וכהבנתו בסוגיא דלעיל (ג.) אלא מעתה טעו לא ישלמו. ולכן הוצרך לומר דבאמת יחיד מומחה אינו דן בע"כ, וצריך הוא לקבלת הבעלי דין, ולכן חייב לשלם כשטעה, דלא קבלו אותו לדון אלא דין תורה ולא קבלו אותו לטעות, וק"ל.

י. אלא דעדיין צ"ע פרש"י (ג.) הנ"ל, דמה מקשה הגמרא דג' הדיוטות לא ישלמו כשטעו כיון שהם דנים ברשות חכמים, והא כיק שטעו הרי לא דנו דין תורה ולמה לא נאמר דחייב לשלם משום שלא קבלו אותם לטעות, וכפרש"י עצמו (ו.) לענין יחיד הדיוט, וכמו שביארנו דעתו (ה.) גם לענין יחיד מומחה. וע"כ צריך לומר דג' הדיוטות דנים בע"כ ואי"צ לקבלת בע"ד כלל, ולכן לא שייך בהו הסברא דלא קבלו אותם לטעות. וא"כ נפשוט הספק שהסתפקנו לעיל (אות ז').

ונראה דזהו בעצם כוונת רש"י (ג.) מש"כ דכיון דברשות רבנן קא נחתי יש להם להיפטר מתשלומין, דכוונתו כיון שהם דנים ברשות חכמים ואי"צ לרשות בעלי הדין, דאילו היו צריכים לרשות בע"ד היו חייבים לשלם כשטעו, ולא קבלו אותם לטעות, משא"כ אם דנים ברשות חכמים דנים גם בע"כ של הבעלי דין ולא שייך בהו לומר דלא קבלו אותם הבעלי דין לטעות.

[ובלא"ה מסתבר כן דג' הדיוטות דנים בע"כ אליבא דרש"י, דאם צריך קבלת בע"ד דוקא א"כ ג' למ"ל, הא אפילו ביחיד הדיוט מועיל קבלת בע"ד כמבואר בגמרא (ו.). אמנם במהרש"א (ה.) דחה ראייה זו אליבא דהתוספות די"ל דהמשנה שמצריכה שלשה מיירי כשאמרו דונו אותנו כמו שרגילים לדון ע"ש. אלא דכבר כתבנו לעיל (אות ו' בסופו) דרש"י נראה דלית ליה חלוקה זו. וא"כ הדרא הראיה לדוכתא. אלא דשיטת רש"י בלא"ה קשה דכיון דיחיד מומחה עכ"פ ודאי צריך קבלת בע"ד לדעת רש"י (ה.) א"כ מומחה למ"ל, הא בהדיוט נמי מועיל קבלת בע"ד כמבואר (ו.). וזו היא קושיית התוספות (ה.) ד"ה דן. ואם מצינו לחלק דקבלת בע"ד להדיוט הוא כקבלת ג' רועי בקר דמבואר לק' (כד:): דקודם גמר דין יכול לחזור בו, משא"כ קבלת יחיד מומחה הוא דייך כשר ואחר שקבלו אותו אין יכולים לחזור בהם, א"כ גם המשנה דג' הדיוטות דנים מצינו לפרש כן, ואזלא הראיה. עוד יש לדחות דלעולם צריך קבלת בע"ד, רק המשנה מיירי בזבל"א וזבל"א ואשמעינן דגם זה מועיל. ועצה זו כתב הדרישה סי' ג'].

יא. עוד יש להביא ראייה לזה, דג' הדיוטות דנים בע"כ אפילו לרש"י. דבאמת קשה לפרש"י (ו.) דטעמא דיחיד הדיוט חייב לשלם כשטעה הוא משום שלא קבלו אותו בע"ד לטעות, א"כ מה נאמר לדעת שמואל דין בע"כ. א"כ מ"ט יחיד הדיוט חייב כשטעה. [וכבר כתבנו (אות ו') דנראה דרש"י ע"כ ס"ל לשמואל דיחיד הדיוט דין בע"כ]. עוד קשה, דלמ"ל לרש"י טעם זה דלא קבלו אותו לטעות, תיפוק ליה דחייב לשלם משום נעילת דלת, דאפילו ג' הדיוטות אמרינן בגמרא (ג.) דחייבים לשלם שלא תנעול דלת בפני לווין, כ"ש יחיד הדיוט.

ונראה דחדא בחברתה מתרצתא, דגזירת נעילת דלת ל"ש כ"א כשדן אותם בע"כ, אבל כשקבלו אותו בעלי דין לא גזרו כן. וא"כ לר' אבהו שיחיד הדיוט דין ע"י קבלת בע"ד דוקא, צריך לטעמא דלא קבלו אותו לטעות, דלא סגי בטעמא דנעילת דלת דאינו אלא כשכופה לדון. ומ"מ לק"מ לשמואל דס"ל דכופה לדון, מ"ט חייב לשלם, דכשכופה לדון באמת חייב לשלם משום נעילת דלת, ואם קבלו אותו בעלי דין חייב משום שלא קבלו אותו לטעות.

וכיין שכן דמבואר דסברת נעילת דלת ל"ש כ"א כדן בע"כ, א"כ ג"כ מוכח כמש"נ דג' הדיוטות דנים בע"כ, מדהוזכרה סברא זו בגמרא (ג.) לענין ג' הדיוטות.

[וא"ת אכתי יקשה לדעת שמואל יחיד מומחה שטעה מ"ט חייב לשלם, כדאמר ר' יוסף (ה.). והא ביחיד מומחה ל"ש סברת נעילת דלת כמש"נ לעיל (אות ח'), וגם הסברא דלא קבלו אותו בעלי דין לא שייך לשמואל דאפילו יחיד הדיוט כופה לדין, כ"ש יחיד מומחה. נראה דאיה"נ ובודאי שמואל יחלוק על ר' יוסף ויפטור ליחיד מומחה שטעה מתשלומין. והרי בלא"ה מוכרח לדעת רש"י דר' יוסף פליג אדשמואל, מדהצריך קבלת בעלי דין ביחיד מומחה, והרי שמואל אינו מצריך קבלת בע"ד אפילו ביחיד הדיוט].

יב. היוצא לנו שיטת רש"י דכל הדן ברשות פטור לשלם מסברא, ואפילו יחיד הדיוט היה פטור, רק דביחיד הדיוט איכא סברא דכיון שאינו דן בלא קבלת בע"ד הרי לא קבלו אותו בע"ד לטעות. וכן יחיד מומחה שטעה חייב לשלם כשטעה בלא רשות ריש גלותא מאותו הטעם, משום שאינו דן אלא ע"י קבלת בע"ד, ורש"י לשיטתו דפירש (ה.) דגם יחיד מומחה צריך קבלת בע"ד לדון ד"ת.

אבל כשקיבל רשות ריש גלותא, נראה דגם רש"י מודה דכבר אי"צ רשות בע"ד לדון. והוא מוכח, כי אם הי' צריך רשות בעלי דין א"כ איך הי' פטור כשטעה, הא לא קבלו אותו לטעות וכסברת רש"י (ו.). וע"כ דכיון שיש לו רשות ריש גלותא יכול לדון בעל כרחו. וא"כ ל"ש כבר הסברא דלא קבלו אותו לטעות. וא"כ כשטעה פשוט שפטור, דגם יחיד הדיוט היה פטור אם לא היה צריך קבלת בע"ד. וגם ג' הדיוטות היו פטורים כיון שאי"צ קבלת בע"ד, זולת טעמא דנעילת דלת שאינה שייכת ביחיד מומחה. ואין צריך כאן לסברת הפקר בית דין הפקר כלל ועיקר. רק העיקר דפטור לשלם כיון שדן בלא קבלת בעלי דין.

יג. וכבר כתבנו לעיל (אות י') דמש"כ רש"י (ג.) בביאור קושיית הגמרא אלא מעתה טעו לא ישלמו, וכתב רש"י כיון דברשות חכמים דנים, דהכוונה כיון שדנים ברשות חכמים ואינם צריכים לרשות בעלי הדין.

ונראה דזהו ג"כ כוונת רש"י בסוגיין ד"ה לשקול רשותא, שכתב דכיון דברשות נחת לא משלם, ותמהנו לעיל (אות ה') איזו נתינת טעם הוא זה, ולנ"ל הוא מבואר מאוד דהוא ממש דומיא דדברי רש"י (ג.), דכיון שקיבל רשות מריש גלותא דן ברשות, בלא רשות הבעלי דין, וכיון שאי"צ רשות הבעלי דין כבר לא שייך לומר דלא קבלו אותו לטעות, ולכן שפיר פטור מתשלומין ודו"ק.

ד. ויש לי להביא ראיה לדברינו, שעיקר הפטור כשנוטל רשות מנשיא וריש גלותא אינו הפקר בי"ד הפקר, רק הסברא דכל שדן בע"כ ואי"צ לקבלת בע"ד פטור. דהנה דעת תוספות (ה.) דקבלת בע"ד לדון ד"ת פוטר יחיד מומחה מתשלומין. אבל דעת רש"י דרק קבלה לטעות בפירוש היא שפוטרת, אבל כשאמרו דונו אותנו ד"ת חייב לשלם. ועיין לקמן (לג.) דן את הדין וזיכה את החייב כו' ישלם מביתו ואם היה מומחה לרבים פטור, ומוקמינן לה לקמן (ו.) בדקבלו עליהו בע"ד, והיינו ע"כ בדקבלו אותו לדון לד"ת, דאם קבלו לטעות אמאי חייב אפילו אם אינו מומחה, וכן פרש"י שם בהדיא. והנה לדעת התוספות דקבלת בע"ד פוטר מומחה מתשלומין, הוא ניחא בפשיטות דאינו מומחה חייב ומומחה פטור ע"י קבלת בע"ד. אבל לדעת רש"י דאפילו קבלת בע"ד אינה פוטרת יחיד מומחה מתשלומין, איך יפרנס משנה זו. וע"כ צ"ל דמומחה לרבים דקאמר שם היינו סמוך — וכמש"כ התוספות (לג.) בלא"ה מטעם אחר — ורש"י לשיטתו (ב:) ד"ה מומחין, דס"ל דכל סמוך נוטל רשות מנשיא והוא בכלל הדין דהאי מאן דבעי למפטרא לשקול רשותא.

והנה עיין לעיל (ג.) ע"ד הגמרא גביה ג' הדיוטות אלא מעתה טעו לא ישלמו כתב רש"י וז"ל דכיון דברשות רבנן נחת הוא כמומחה לרבים דתנן (לג.) דפטור עכ"ל ע"ש. והרי נתבאר דכל הפטור במומחה לרבים הוא משום שנטל רשות מנשיא. והנה אם כל הפטור בנט"ר מנשיא הוא מדין הפקר בי"ד הוא תמוה מאד מה זה ענין לג' הדיוטות. אבל אם הפטור בנט"ר הוא אותה הסברא דשם דכל שדן בע"כ פטור מסברא א"כ ניחא והוא ראיה גדולה למש"נ.

טו. וא"ת, א"כ למ"ל לרש"י כלל לבאר דריש גלותא הפקרו הפקר, כיון שאי"ז נצרך לפטור תשלומין. נראה דאיה"נ, לבאר הפטור תשלומין אי"צ לזה כלל. ולכן לא באו דברי רש"י דהפקר בי"ד הפקר ע"ד הגמרא דהאי מאן דבעי למפטרי לשקול רשותא כו'. רק הוא נצרך לבאר למה כשקיבל רשות מריש גלותא הוא דן את הבע"ד בע"כ ואינו צריך לקבלת בע"ד. דאם היה צריך לקבלת בע"ד לא היה נפטר דלא לכך קבלוהו וככל הנ"ל. ולזה פרש"י דע"י רשות ריש גלותא יכול לדון בע"כ. דריש גלותא דן בע"כ, דיש לו רשות להפקיר, וכיון שיכול להפקיר ממילא הוא כופה לדון שהרי אם לא יבואו לדון לפניו יפקיר את נכסיהם. דזומה ממש לקרא דמייתי רש"י ע"ז, „וכל אשר לא יבוא בעצת השרים יחרם כל רכושו“.

ולכן מדוייק מאוד שבאו דברים אלה בד"ה שבט, שפרש"י לשון שררה, וע"ז ממש"ך רש"י ומבאר, דאיזה כח שררה יש לריש גלותא לכוף בעלי דין לבוא לפניו בעל כרחם. ומבאר רש"י דהפקרן הפקר דכתיב כל אשר לא יבוא בעצת השרים כו'. ולעיל (אות ג') נתקשינו מה מקום דברים אלה בד"ה שבט, ועפ"י המבואר הוא כפתור ופרח.

טז. כן הקשינו לעיל (אות ד') כיון שגם רשות נשיא פוטרת, וע"כ משום דהפקרם הפקר, א"כ למה פרש"י דהפקרם הפקר דוקא גבי ריש גלותא. ולנ"ל נראה דכל עיקרו לא בא רש"י לבאר טעם הפטור, וכנ"ל, רק בא לבאר מאיזה כח מועיל רשות ריש גלותא לכוף לדון לפניו. וע"ז הוא שמפרש שהוא מדין הפקר בי"ד. וא"כ י"ל דרשות נשיא אי"צ לטעם זה, ופשוט שמועיל רשות נשיא לדון לפניו. והוא דהרמב"ם באמת השמיט לגמרי דין רשות נשיא, רק כתב רשות בי"ד שבא"י, וכנראה משום שמפרש שרשות נשיא הפירוש לסמיכת חכמים, וזה כבר ביאר לעיל דסמיכת חכמים צריך רשות נשיא, דזהו שיטת הרמב"ם דסמיכת חכמים צריכה רשות נשיא, והוא מירושלמי. ומבואר מזה שני דברים, חדא דסמיכה צריכה רשות נשיא, ועוד שהרשות נשיא דסוגיין הוא סמיכה. ובאמת שני הדברים מבוארים גם בדברי רש"י לעיל (ב:) ד"ה מומחין שכתב וז"ל סמוכין ונטלו רשות מנשיא לדון כדאמרינן לקמן בפרקין (ה.) עכ"ל ע"ש. וכיון שכן דרשות נשיא דסוגיין היא סמיכה, א"כ אפשר שמה שסמוך יכול לכוף לפניו לדון אינו זקוק כלל לסברות מן החוץ דהפקר בי"ד הפקר, רק זהו דינא דאורייתא דשופטים ושוטרים, וזיל קרי ביה רב הוא. [אמנם כן דהתם בשלשה והכא ביחיד, אבל שיטת רש"י (ה.) ברה"ע דסוגיין כמ"ד יחיד כשר לדון מה"ת כמבואר בדבריו ד"ה דן אפילו יחיד, ומ"מ אם אינו סמוך אינו כופה לדון כמבואר שיטת רש"י בסוגיין, משום שעכ"פ אינו הדיין הסמוך מדאורייתא, אבל כשהוא סמוך לא חסר בו כלום ואפשר שכופה לדון בשלשה]. ורק ברשות ריש גלותא הוא שהוצרך רש"י לבאר איך מועיל רשותו לכוף לדון וק"ל.

יז. וא"ת איך אנו אומרים שמש"כ רש"י דהפקרן הפקר הוא בא לבאר איך מועיל רשות ריש גלותא לכוף לדון, והא לזה אי"צ טעמא דהפקר בי"ד הפקר, דתפ"ל שיש להם רשות מאת מלכי פרס לכוף אפילו בשבט. ומה הם צריכים לאיום דכל אשר לא יבוא בעצת השרים, בזמן שהם כופין בשבט ממש. נראה דרש"י בא לתרץ קושיית התומים, איך מועיל רשות ריש גלותא בא"י, שאין מלכי פרס שולטים שם. ולזה ביאר דגם מה"ת יש להם שררה מקרא דלא יסור שבט מיהודה, לשון שררה, ובודאי אין כוונת קרא לשררה שיש להם מדינא דמלכותא, רק השררה מה"ת דהפקר בי"ד הפקר דמועיל אפילו בא"י.

ומה שצריכים גם לטעם דיש להם רשות מאת מלכי פרס לרדות בשבט, הוא לבאר מ"ט אינו מועיל רשות נשיא בבבל, ולזה פרש"י משום שבבבל הנשיא טפל לריש גלותא, שכופה בשבט, ולכן אין רשותו מועיל.

ובאמת כבר הזכרנו פירוש זה לעיל (אות ג'), אלא שנחקשינו שם איזו סברא

היא זו, וכי בשביל שראשי גלויות יש להם רשות ממלכי פרס לדון בשבט מתבטל דין הפקר בי"ד הפקר דנשיאי א"י. אבל למבואר נראה דניחא, דכל הנידון בסוגיין הוא בכח לכוף לדון, דכל מה שמועיל נטילת רשות הוא משום שע"ז כופה לדון ואי"צ קבלת בע"ד וככל המבואר. וגם רשות נשיא שפוטר הוא ע"ז שע"י שיש לו רשות הוא כופה לדין. וא"כ זה ודאי יש מקום לומר שכלול במה שראשי גלויות יש להם רשות לכוף בשבט, שיש להם כח יותר לכוף לדון, דממילא מתבטל רשות נשיא בבבל, כי אם הנשיא יכוף אותו לדון בא"י בהכרח הפקר בי"ד, או בהכרח דין תורה דשופטים ושוטרים, הרי הריש גלותא יכוף אותו בשבט לדון לפניו בבבל, וממילא שהבע"ד יצייתו להר"ג, ובטלה כח הכפיה של נשיאי א"י, וגם במקום שלא עשה הריש גלותא כן מ"מ כיון שבידו הוא יש לומר שמתבטלת לגמרי כח הכפיה של נשיאי א"י בבבל, ולכן מהתם להכא לא מהני.

[באמת כי לולא דמסתפינא הייתי אומר שיש ט"ס בדברי רש"י, ומש"כ ויש להם רשות להפקיר כו' לא קאי כלל אריש גלותא, כ"א על הנשיא, ומקומו בד"ה מחוקק שכתב רש"י שררה מועטת, ושם צריך להיות כתוב ויש להם רשות להפקיר דהפקר בי"ד הפקר, ולפי"ז לא היה צריך למה שנדחקנו כאן לבסוף (באות זה), כי כוונת רש"י שנשיא כופה לדין ע"י הפקר בי"ד, וריש גלותא כופה לדון ע"י כפיה ממש, ע"י רשות ממלכי פרס, וכמש"נ לעיל דעיקר הפטור תשלומין לדעת רש"י נובע ממה שהוא יכול לכוף אותם לדון].

יח. והנה התוספות ד"ה דהכא שבט בא"ד כתבו וז"ל אבל לענין הפקעת ממון ליפטר דהפקר בי"ד הפקר כו' עכ"ל לענינינו, ולשן זה משמע דהפטור תשלומין שע"י נטי"ר הוא מטעם הפקר בי"ד הפקר, ודלא כמש"נ בדעת רש"י שעיקר הנט"ר הוא לדון בע"כ, והפטור תשלומין הוא ממילא כיון שאי"צ קבלת בע"ד. והתוספות לשיטתייהו לעיל (ג.) דגם שם לא פירשו כפירש"י בסוגיא דאלא מעתה טעו לא ישלמו. וגם אזלי לשיטתייהו בסוגיין דס"ל דכל דיין מומחה יכול לכוף ואי"צ לזה רשות נשיא או ריש גלותא. ע"כ הוצרכו לשיטתייהו לבאר שענין נטי"ר הוא ליפטר מדין הפקר בי"ד הפקר.

[אלא דאילולא לשון התוספות הנ"ל עדיין היה אפשר"ל שאין הפטור תשלומין מדין הפקר בי"ד, רק מדין טבח אומן, וכמו שכתב הרא"ש לענין קבלת בע"ד שפוטר מדין טבח אומן. ואף כי פטור זה ודאי צריך קבלת בע"ד, דגם טבח אומן צ"ל מנוי ע"י הבעל ממון, לזה היה אפשר"ל דכיון דהפקר בי"ד הפקר נחשב הנשיא לבעל הממון למנות דינים וממילא נפטרים כמו ע"י קבלת בע"ד. וכן נראה כוונת הר"ן בסוגיין שכתב ח"ל ודין הוא שהרשות שנותנים לו בע"ד על עצמן עומדת לו

במקום נט"ר מר"ג לכל העולם שהם שליטים על עצמן כמו ר"ג על כל ישראל עכ"ל. וכעי"ז כתב תלמידו הריב"ש סימן רע"א וז"ל ואם נטל רשות מר"ג יכול לכוף בע"ד לדון לפניו ואף אם יטעה בדינו יהיה פטור כיון שנט"ר הרי הוא כאילו קבלו עליהם בע"ד שהרי יש לו רשות לדון בכפיה בכל העולם כיון שנטל רשות מריש גלותא עכ"ל. אבל לשון התוספות לא משמע כ"כ כפידוש זה. ומ"מ לענין דברינו כאן אי"ז לא מעלה ולא מוריד. רק כתבתי כאן להעיר].

ולהתוספות יקשה באמת איזו מעליותא יש לראשי גלויות לענין מפטר מתשלומין, ומה לי שרודים את העם בשבט וכי משום כך פוטרים יותר מתשלומין. אבל התוספות לשיטתייהו דהאריכו שם לבאר שסברת שרודים את העם כו' הוא גילוי מילתא גם לענין הפקר בי"ד שהם עדיפי שהם מזכרים ע"ש ודו"ק.